

Küzdelem az építészet értelméért

Építészeti kerekasztal

Moderátor: Pesti Attila

Helyszín: Kátai-vendégház, Nyár utca, Kishegyes

Vitaindító: Douglas Adams *Galaxis útikalauz stopposoknak* című fantasztikus regényében egy szuperszámítógépbe táplálják be az emberi faj összes ismervét: biológiai, élettani, érzelmi sajátosságait, az összes fellelhető információt a társadalmi, tudományos, civilizációs, kulturális vívmányról. A komputernek ezen adatok kiértékelésével csupán egyetlen kérdésre kell feleletet találnia: mi az élet értelme? A tökéletes gépezet, önmagát is többszörösen ellenőrizve, minden lehetséges hibát kizárva, sok-sok évtized precíz elemzése után adja meg a választ: az élet értelme 42.

Mi történik, ha az építészet alapkérdéseit az építész nem megkerülni, hanem megválaszolni akarja? Egyáltalán: melyek az építészet alapkérdesei? Szükség van-e ma felénk építészetre, avagy a megbízónak csak épület kell? Levonható-e a végső tanulság, megadható-e az adamsi bonmot-hoz hasonló válasz a végső kérdésre: mi az építészet értelme?

Pesti Attila: Köszöntök mindenkit! Az elmúlt évek tapasztalatai alapján állíthatom, hogy hálás feladat egy kerekasztal vezetése, rossz kérdések nincsenek, ebből kifolyólag rossz válaszok sem, így mindenkit biztatnék, kapcsolódjon be a beszélgetésbe, saját tapasztalatait ossza meg velünk. Először talán Valkay Zoltánt kérdezném, hogyan értelmezi a vitaindítót?

Valkay Zoltán: Amikor elolvastam a vitaindítót, meglepődtem, hogyan is lehet az élet értelme 42. Van ennek egyáltalán értelme? Azt gondolom, hogy ha az ember bármivel foglalkozik, rá kell jönnie, hogy nem szabadna csak tükröztetnie a dolgokat, hanem inkább „ablakká” kellene válnia. Tehát magadnak kell megtalálnod az élet értelmét. Ha kívül keresed, nem

fogod megtalálni. Nem fogja neked megmondani senki sem, magadnak kell megtalálnod, ugyanúgy, ahogy az építészet értelmét is. Hogy 42 lenne? Ha ennyi lenne az értelme, akkor ez nem sok, gondoltam elsőre. Azután meg rájöttem, hogy ez a 42 mégis elmondja az élet értelmét. Ez az Adams, illetve a számítógép megtalálta az élet értelmét. Aztán én is úgy gondoltam, hogy megvan az értelme, ez pedig a Szentháromság, azaz az élet értelme maga az élet. A fény, a szeretet, a tükröztetett világ, ez lenne az első reakcióm a felvetésre...

Pesti Attila: Tehát elmondhatjuk, hogy a számítógép elérkezett arra a szintre, hogy beavatottá vált? Adott egy kódot, amit már csak tudnunk kell olvasni?

Valkay Zoltán: Én azt úgy értelmezem, hogy minden réteges felépítésű, ha rétegenként lebontod, minden értelmet kaphat. Fontos, hogy az ember a ráció világában is tudjon tájékozódni. Ha még értelmetlennek is tűnnek egyes életek, azok is egy értelmes élet felé tendálnak, ha akarod, ha nem, de lehet, hogy ez a te számodra értelmezhetetlen.

Az építészetben is meg kell találni az értelmet. Az egyszerű ember négy fallal, egy tetővel képzelet el, egy műépítész már közölni akar valamit a házán keresztül, arányrendszereket használ, keresi a szépséget, mert tudja, hogy épülete visszatükröződik. Téralkotásról van szó, így az építészet által saját környezetünket tesszük szebbé, ezáltal életünk is szebbé válik.

Az építészetnek pedig itt helyben az lenne az értelme, hogy jeleket hagyjon maga után. Jeleket kell hogy hagyjon az ittlétünkről, de hogy milyen szinten hagy jelet, az az építész felelőssége. Az építész okokat keres az életével arra, hogy bizonyítsa, miért is lett ő építész.

Hovány Lajos: A kérdésre, hogy mivégre vagyunk a világon, azt mondanám: azonfelül, hogy valahol otthon legyünk benne, meg kell találnunk magunkat azon a térképen. Helykeresés ez, melyet az ész befolyásol, egy utazás ez, ahol az Istent csak arra kérem, hogy 53 évesen, 53 évesként tudjak élni, döntéseket hozni.

Mirnic József: Attilát kérdezném, hogy az Adams-film tetszett-e neked, azért választottad vitaindítónak, vagy mi volt az oka? Szerintem a film kissé építészeti jellegű, mert azzal kezdődik, hogy építenek egy autós-utazást a kozmikus utazásra, illetve a végén talán bolygókat, galaxisokat is építenek, a közepére nem emlékszem, mert átaludtam, de a film végén már világegyetemeket alkotnak... és ha azt találta ki, hogy a megoldás 42,

szerintem csak ironizált, egy nagy marhaságnak gondolta az egészet. Te hogy látod ezt?

Pesti Attila: Attól még lehet értelme, főleg, ha fatalisták vagyunk, és azt mondjuk, hogy véletlenek nincsenek... tehát szerintem érvényes a megoldás, a 42. Folytatásként engedjétek meg, hogy egy hírt olvassak fel, ami engem szinte már meg sem lepett, de bízom benne, hogy érdekesnek találjátok ti is: „1999. október 19-én egy angol–francia dizájn csoport tagjai levegővel töltenek meg 10 000 darab 20 cm³-es orvosi üvegampullát. Az üvegtartályokat gondosan lezárva, 25-ösével védőszivacsokba csomagolva állítják ki, illetve hozzák forgalomba 2001-ben. Minden kis üvegekapszulán a következő felirat olvasható: a XX. század levegője. Ezzel a momentummal kezdetét veszi egy igen tanulságos experimentális formatervezői vállalkozás, amelynek célja a semmi láttatása.” Amikor ezt a cikket olvastam, élelem tolakodott az a kép, amikor az ember akár Szabadkán, vagy történhet ez máshol is, a kisnyugdíjasok sorát látja, akik minden hó 1-jén sorban állnak kis nyugdíjukért. Micsoda különbségek vannak a társadalmi igényekben, ezáltal feszültségek is: amíg a világ egyik részén a dizájnerek versenyeznek, hogy mivel tudnák felülmúlni egymást akár technológiában, akár látványban, addig itt nálunk van-e valósága az ilyen experimentális dizájnnek, vagy az építészetnek? Mi erről a véleményetek?

Horváth László: Ha a mai kérdéseket, illetve a felvetéset próbáljuk levetíteni az építészet kérdéseire, és kizárólag ebben a vajdasági régióban gondolkodunk, akkor én már évek óta nem látok semmilyen inerciót, ami bemozdítana, elindítana bármilyen pozitív folyamatot. Akár a saját példáinkat, próbálkozásainkat vagy a ti pozitív példáitokat is ismerve, nézve: ezek a számunkra fontos épületek nem fognak pozitív stíluspéldákat generálni, ez a vidék számunkra elveszett, ez egy helytartó, szerepét a helytartásban megfelelő közeg. A vajdasági magyar közeg nem egy impulzív, újat kereső, a világ trendjeit követni akaró, kopírozó közeg. Neki nem fontos, hogy üvegből építke-e, vagy hogy újat építke-e egyáltalán, neki a csirkeól bedrótozása, rendbe rakása a prioritás. Dicséretes példák mindig is vannak, említsük meg itt a kanizsai példákat, de ez egy kis impulzus csak. Az, ami a múlt századfordulón megvolt, az az inerció, az a húzóerő, az az építészeti egység, vagy valami hasonló, a mi életünkben nem fog megjelenni már. Ilyenkor az a kérdés, hogy a centrumban, például Budapesten jó-e élni, nem érdekes, mert maga a város is lemaradhat a világtól, mint ahogyan azt ma sokan gondolják Budapestről, többek között építészkritikus barátaink is. Visszatérve a helyi példákra, most tapsolunk a házigazdánknak, hogy

megcsinálta ezt a Nyár utcai házat, de ez a ház akkor pompázott, amikor a 20-as években felépítették. Az volt az esemény, ma már ez egy retro dolog, hogy nosztalgizálunk egy idill után... Kérdés akkor, hogy ezen a vidéken milyen idillt lehet megvalósítani? Ha saját példáinkat nézem, ebben a faluban, ahol a túlélés foglalkoztatja az embereket, mi pedig egy fesztivált működtetünk, ahol a művészek élményeket generálnak. Egy ilyen közeget csak a művészet által bemozdítani nem lehet, visszafogottabb válaszokat kell adni. Az általunk hangoztatott tengerfenék elmélet jut most eszembe, hogy itt, ahol most vagyunk, a Bácska közepén, tengerfenék volt örök időkben, ahol csend, nagy csend volt, így ebből következik, hogy ma is csendnek kell lennie, és a csendet kellene tudni élvezni. Mi ittlévők – úgy érzem – ezt meg tudjuk csinálni, tehát ezt a tao állapotot kell tudni megélni. Kérdés, hogy a körülöttünk lévőket ezt értik-e egyáltalán?

Valkay Zoltán: Csatlakoznék a gondolatmenethez. Említettél egy szót: az idillt. Mi az Alföldön élve a sár metaforáját éljük át. Benne vagy a sárban, feletted az ég, a kerek ég, ha felállsz, abban a pillanatban egyetlen pontban adod le a súlypontodat, ettől pedig süllyedsz lefelé. Ha nem állsz fel, ha nem akarsz kiválni, ha nem akarsz repülni, akkor szét kell terülnöd, mint a béka, hogy a sár ne nyeljen el. Ebben a békapózban a talajon maradsz. Ez a mi nagy élethelyzetünk: ha felállsz, elsüllyedsz. Olyanok vagyunk, mint a városi bolondok, azok valóban felálltak, látták a valóságot... ha nem állsz fel, akkor pedig az marad, hogy ki kell trágyázni, az a fontos, hogy az épület ne ázzon be, és ez fontosabb, mint a ház értelmezése. De ha azt mondjuk, hogy ezzel a Kátai házzal, ahol most vagyunk, visszatért az idill, akkor ennek most örülünk. Az is biztos, hogy a retro most egy divatszó, mindenki vágyakozik vissza, azaz azt mondhatnám, hogy az élet is egy vágyakozás, vágyakozol az elveszett paradicsomba, az isteni helyre.

Pesti Attila: Klein Rudolfot, vendégünket kérdezném: a hármas szabadságfokú elemzés, a mai korra levetítve, hogyan néz ki az Ön értelmezésében, tekintettel arra, hogy már most poszt-posztmodern korban élünk?

Klein Rudolf: Ez a modell a strukturalizmusból származik, azt próbáltam átültetni. Az ötlet nem eredeti, de jól működik, és ez végig is vezethető a gyakorlatban. Lehet így tervezni, hogy van egy főtervező, aki a közt képviseli, vannak az építésszek, és vannak a magánépítetők. De visszakanyarodnék az eddig elhangzottakhoz. A retro állandó, tehát most is van retro, a reneszánsz, a klasszicizmus, a romantika, a Bauhaus is retro volt. Kimutatták, hogy Corbusier egyértelműen Palladiot másolta, idézőjelben persze... Minden relatív, a világ nagy része sár, és egy kis része él csak jól.

Hogy anyagilag vagy szellemileg? Nekem az volt a tapasztalatom, hogy a világ lakosságának nagyon kis része él jól, anyagilag és szellemileg is, és csak nagy része él békamódra. Szembeállítani minket a Nyugattal, ahol minden fénylik, itt meg minden rossz... ez így nagyon relatív. Magyarországon a rendszerváltozás után intenzíven kezdtek filozofálni az emberek. És ebből kezdett azután építészet lenni, és akkor jöttek a bajok... Oda szeretnék kilyukadni, hogy az építészet egy teljesen spontán diszciplína. Az építész ne filozofáljon előre, post factum filozofáljon, amikor már valamit megcsinált, értékelje, de ha valamit alkot, abban a filozófia csak árt neki. Ez hatalmas mintákon bizonyítható. A modern építészet korában Wittgenstein is hibázott, aki nagyszerű filozófus volt, de csinált egy problémás házat... és ez végigfuttatható az egész XX. századon. De nekünk filozofálnunk kell, mert ezzel csiszoljuk az elménket, csak ne próbáljuk elhinni, hogy ebből azután valami művészi alkotás lesz. A művészi alkotás teljesen spontán, talán a sötétségből fakad, akár a sárból, és nem befolyásolható racionális meghatározásokkal.

Tóth Vilmos: Arra reagálnék, ami a csenddel kapcsolatban elhangzott. A csend nem semmi. Nekem az a minden, az egy harmónia. És ott, ahol csend van, nem arról szól a mese, hogy nem történik semmi, hanem ott az emberek jól érzik magukat. És egy építész, ha ezt a csendet a munkáiban meg tudja teremteni, akkor már megérdemli a dicséretet. Utalni szeretnék arra is, hogy egy falunak megvan a maga csendje, harmóniája, megvan a maga életstílusa. Azt háborgatni rövid távon eredményes lehet, de hosszú távon biztos nem. Ez történik az építészettel is. Én az embereket nem meglepni akarom vele, hanem azt szeretném, hogy megszeressék. Hogy olyan legyen, mintha része lenne annak a harmóniának, amibe beleszülettek és amit szeretnek, mert azért élnek ott. Én nem tudok nagyvárosban élni, mert nem tudok úgy gondolkodni, mint egy nagyvárosi ember, és nem is tudok olyan építészetet csinálni, mint egy nagyvárosi építész. Itt élek ezen a vidéken, a szívemben érzem ennek a vidéknek a szellemét, és azon keresztül próbálom megvalósítani azt, amire tanítottak. Az építészetnek, így a vajdasági építészetnek az értelmét is ebben látom, hogy valaki tudja azt, hogy hol lakik, hogy találja meg önmagát minél előbb ott, ahol él, főleg, ha szeret ott élni. És abból ő már ott kiépíti a maga építészetét.

Klein Rudolf: Igen, és már akkor ez a paradicsom!

Valkay Zoltán: Vagy pedig a 42!

Horváth László: Csak itt jön be nekem az a virilliói hadtápelméleti gondolat, amit Ekler osztott meg velünk valamikor 96-ban, amivel most mi

is szembesülni fogunk. Ugyanis itt halad majd el mellettünk a négysávos Horgos–Belgrád autópálya, ami azt jelenti, hogy Európából ezen az úton logisztikailag tolnak neked valamit, amit kénytelen leszel elfogadni, azaz az ellenerő nélküli globalizmus itt kopogtat az ajtón. Kérdés, hogy most milyen válaszokat fogsz adni? Ha ez az ország az EU felé tendál, az azt is jelenti, hogy nem a csend felé igyekeznek.

Pesti Attila: Igen, valószínűleg még kevesebb helyi építészeti válasz születik, mivel ahogy Magyarországon is megtörtént, majd hozzák magukkal az építészeit is, így a genius loci már nem érvényesül.

Tóth Vilmos: Ezért nekünk, építészeknek, nemcsak az a feladatunk, hogy épületeket tervezzünk, hanem hogy városokat is védjünk. Tehát az, hogy nyomakodik valamilyen idegen erő a mi közösségünkbe, az nem azt jelenti, hogy tárt karokkal kell befogadnunk őket, hanem átgondoltan kell beilleszteni azt, amit ebbe a közösségbe hoznak. Ezt meg lehet oldani törvényekkel, döntésekkel, városvédő feladatokkal. Sokkal többet ér megóvni és megvédeni valamit, és szervesen beleépíteni egy közösségbe, mint elfogadni az új meghökkentő megoldást, ami lehet, hogy megzavarja, tönkreteszi, akár szét is robbantja azt a közösséget, szövetet, ahová kerül.

Dömötör Gábor: Napokkal ezelőtt jöttem Egerből, ahol az idei konferencia témája az volt, hogy ki építi és ki védi településeinket. Az én előadásom témája a ki rombolja településeinket témát érintette. A húszperces előadásomban a legelrettentőbb szabadkai példákat ismertettem, és elmagyaráztam a mechanizmusát, hogy miért történik így, és hogy mennyire tud a Műemlékvédelmi Intézet ebbe beleszólni. Szóba került a Protego, az új civil szerveződés jelentősége is, hogy mennyire fontos és lényeges a civil kontroll is egy város életében. A reakció a legnagyobb meglepetésemre az volt, hogy nem is olyan rosszak ezek a házak, a bemutatott beépítések. Pedig itt mindnyájan tudjuk, hogy rosszak. A konferencián minden előadó a rossz példákat mutatta be, egyetlen pozitív képanyag sem volt... Érdekes momentum volt egy erdélyi városfelújítási program ismertetése, ahol eredeti állapotába állították vissza az egyemeletes házsort. A kérdésre, hogy voltak-e befektetők, akik a beépítéseket befolyásolták volna, többemeletes ráépítést terveztek volna, a válasz az volt, hogy nem... Vannak még helyek, ahol nem a tőke diktál...

Pesti Attila: Szerinted van Szabadkán ellenerő, amely a most zajló folyamatokat befolyásolná?

Dömötör Gábor: Ellenerő, úgy látom, van, ellenben, hogy bármilyen hatással lehet a folyamatokra, abban már nem vagyok egészen biztos.

Pesti Attila: Hallva a negatív példákat, egy utolsó kérdés: meddig terjed egy építész felelőssége, hány évre kell tervezni egy épületet?

Horvát Lehel: Egy emeberöltőt nyilvánvalóan ki kell hogy bírjon, de ha ocsmánynak és rondának titulálnak majd valamit, akkor változtatni kell rajta, akár le is kell bontani.

Tóth Vilmos: Én az embernek és igényeinek akarok szolgálni, tehát egyezem, egy emberöltő egy épületre a tökéletes megoldás.

Valkay Zoltán: Viszont a mosztári híd példája bizonyítja, hogy az örökkévalóságnak is lehet építeni, egy jó épület tehát lebonthatatlan.

Pesti Attila: Ezt talán jó is lesz végszónak. Köszönöm a hozzászólásaitokat, kívánom, hogy minél több épületet építsünk az örökkévalóságnak.

2008. július 20.